

EM. ŽÁK

LAICKÁ ŠKOLA

NĚKOLIK SLOV
O JEJÍM VZNIKU,
ZASTÁNCÍCH A CÍLI

V PRAZE
KNIHKUPECTVÍ V. KOTRBA NAKLADATELSTV

„Rozšířené volání po odstranění náboženského vyučování ze školy skrývá pod tímto jménem podle mého mínění jedno z největších kulturních barbarství přítomnosti.“
V. W u n d t. (Dresdener Nachrichten, 12. července 1919.)

Laická škola, v níž — jak název sám označuje — není místa pro kněze světského neb řeholního bratra a v níž nemá býti vyučováno náboženství, je dítkem francouzské revoluce.*) Hněv revolučních vůdců neobrátil se pouze proti trůnu, ale také proti církvi.

R. 1789. markýz de Condorcet (čti Kondorsè), důvěrný přítel Voltairův, prosadil v elementárních školách reformu. dle níž na místě náboženství vyučovalo se beznáboženské, laické morálce. S velikými oběti finančními založeno bylo 24 000 národních jednotných škol, ustanoveno 10 000 učitelů, kteří měli učit mládež mravnosti, ale bez náboženského základu. — A jaký byl výsledek této reformy? Za několik málo let žaloval G a u t i e r : „Trůn je skácen. ale je potřebí ještě jeden zničit; totiž ten, na němž se usadila nevázanost mravů. Jsme všude obklíčeni zkázou. Je to jako dravý proud, kterého nemůže žádná bráz zadržeti. Váhejme

*) Viz P. Friedrich Klimke S. J.: „Schule und Religion“, strana 44.

ještě nějakou chvíli a vzrůstající národ bude pohlcen.“ Brzo potom za císaře Napoleona byla laická škola odstraněna a do škol zase zavedena výchova náboženská, protože laická morálka naprosto zklamala.

Roku 1833. po pádu císařství, byla laická škola znovu zavedena. Ale výsledek byl týž. Po málo létech sám tehdejší ministr kultu, později president Thiers, prohlásil v Národním Shromáždění, že jeho důvěra ve výchovu laickou úplně je otřesena. „Mám v učitelstvu 40.000 apoštolů atheismu a socialismu“. Proto znovu vyučování náboženství zavedeno bylo do škol.

Konečně r. 1882. po třetí bylo náboženství ze státních, veřejných škol vyloučeno, a tak jest až dosud. Ale ani nyní výsledek nebyl lepší. Známý publicista Constans stěžoval si ve „Figaru“: „Mravní zkáza s rostoucí rychlostí zachvacuje školní mládež nejútlejšího věku. Denně přinášejí noviny zprávy o rafinovaných a hrůzných zločinech. Hoši a děvčata čtou a vzájemně si půjčují pornografické knihy. Mladé dívky ztratily všecken stud ... Vyloučení každého náboženství ze škol toto zlo zesateronásobilo. Z ovoce možno poznati strom nového školního zákona“.

Po příkladu Francie jednaly svého času náboženství nepřátelské vlády v Belgii. Itálii. Laická škola státní je i v Americe. Ale zde zavedena nikoli z nepřátelských důvodů proti náboženství, ale proto, že při různosti náboženského vyznání nebylo prostě možno najíti společnou konfesijsní základnu pro náboženskou výchovu dítek ve škole.

Tažme se nyní:

1. Kdo jsou u nás zastánci a předbojníci t. zv. laické školy, a

2. které důvody uvádějí pro její zřízení. Své škole říkají nejenom laická (světská), ale také neutrální, t. j. k náboženství chovající se zcela nestranně ani je nepodporující, ale také proti němu nebojující škola.

Jsou to opravdu neutrálové, snášenlivci, lidé nestranní, kteří chtějí laickou školu u nás zavést?

Jsou to všichni socialní a národní demokraté. Jejich kulturní program je založen na programu gothaiském, erfurtském a hallském. Jejich požadavek je „světská škola a to povinná pro všechny děti“. V Halle přímo prohlášeno: „Škola musí býti mobilisována proti církvi; učitel proti knězi; správná výchova odstraní náboženství“.

Jsou to svobodní zednáři, zapřísáhlí nepřátelé katolické církve. Zničení její, vyhubení všeho nadpřirozeného, zjeveného náboženství, toť jejich ustavičný program. Místo Boha má se všudy šířiti kult humanity. „Deus est homo homini“, člověku má býti bohem člověk, toť jejich zásada. Na mezinárodním sjezdu svobodných zednářů r. 1889 v Paříži prohlásil Francolin za frenetického potlesku všech účastníků: „Přijde den, kdy u národů, kteří neměli ani 18. století (nevěrecké), ani rok 1789. (počátek revoluce) vladařství a náboženství se sřítí. Tento den není daleký. To jest den, na který čekáme... To jest budoucí ideál, který nám tane na mysli; a je naším úkolem, abychom zásvit tohoto dne všeobecného sbratření urychlili“.

Konečně jsou to mnozí naši čeští učitelé. Ty zde jmenuji opravdu s největší bolestí. Neboť sám jsem z rodu učitelského, sám tomuto povolání jsem se věnoval. Učitel měl by přece nejlépe vniknouti v duši dětskou a nejjasněji poznati, čeho je jí potřebí k řádnému rozvoji. Měl by poznati, že náboženství je „prvotní jeho řečí“ (Föerster). Hlubší rozhled po dějinách vychovatelství, studium filosofie, vlastní zkušenost vychovatelská měla by ho vésti k poznání, že dítě je potřebí náboženské výchovy. Ale nejeden z nich, sveden časovými hesly, volá po odstranění náboženství ze školy. A není větší ironie, anebo lépe řečeno komedie, než když hlasatelé laické školy s chloubou se prohlašují za ctitele Husovy a dědice zásad Komeniského. Tito učitelé jsou daleko, ano zcela v opač-

ném táboře, nežli ti, které slavnostně prohlašují za své vzory a patrony.

To není účelné a harmonické rozvíjení dětské duše, kde se nechává zakrňovati jeho přirozená touha po Bohu, ale je to její ochuzování a mrzačení. Pro vědu má dítko ještě velmi málo smyslu a co se mu ve jménu vědy podává, jest často tvrdý kámen a nikoli živný a posilující chléb. Věda je amorální, otázek mravních se nedotýká; a ty přece jsou základem správné výchovy. Že člověk podle své nezkažené přirozenosti volá po náboženství, poukazují aspoň na výrok pohanského spisovatele, rhetora Dia Chrysostoma, který napsal: „Ve všech lidech ozývá se veliká touha bohy ctíti a je vzývati. Jako děti, vytržené z náručí matčina, pociťují nevýslovnou touhu a stesk po matce a po ní, nepřítomné, ruce vztahují, o ní sní, tak ustavičně přeje si člověk býti v blízkosti bohů a s nimi býti spojen“. (Orat. 12) Hesla o zbytečnosti víry, církve a příslušnosti k ní, bohužel, příliš oslnila mělké a nedovzdělané mysli a strhla je k boji proti náboženské výchově mládeže, jehož následků nedovedou domyslíti.

A nyní je otázka: Jsou tito průkopníci laické, beznáboženské školy opravdu neutrální, nezaujatí ani pro ani proti náboženství? — Jsou to nejúhlavnější, zapřísáhlí nepřátelé náboženství. Ono brutální vyhazování křížů ze školy, to byl nejvýmluvnější skutek, jak oni o náboženství smýšlejí. Proto zcela otevřeně mohl prohlásiti bývalý min. Viviani r. 1906. toto: „Mluví se o neutralitě ve škole. Je na čase, abychom řekli, že školní neutralita nikdy nebyla ničím jiným nežli diplomatickou lží a poměry vynuceným pokrytectvím. Odvolávali jsme se na ni, abychom uspali bázlivé a bohabojné. Ale nyní o to se nejedná. Chceme hrát s odkrytými kartami. Neměli jsme nikdy jiného úmyslu, než vybudovati školu protináboženskou a to činorodého, bojovného, útočného rázu“.

Ostatně k náboženství nelze se chovati lhostejně; buď je někdo miluje, ctí, jeho si váží, anebo

je nenávidí. A všichni horlitéle pro laickou školu jsou nepřátelé zjeveného náboženství, anebo aspoň zavilí nenávisťníci katolické církve.

* * *

A nyní uvažujme, které důvody uvádějí zastánci laické školy pro odstranění náboženství ze školy.

Praví nejprve toto: Náboženské vyučování se neosvědčilo. Přibývá nevěry a s rostoucí nevěrou přibývá mravní nevázanosti. Ale mravnost je potřeba zachrániti, a to se stane jenom tehda, když jí dáme pevnější a solidnější základ, nežli byly mlhavé nauky náboženské. A tím je biologie a sociologie, nauka o podmínkách řádné životosprávy a o lidské společnosti, o závislosti každého jednotlivce na ní a povinnostech jeho k ní.*)

K tomu odpovídáme: Náboženství, kdekoli bylo správně chápáno a jemu řádně vyučováno nejenom slovem, ale, což více ještě důležitě, příkladem, všudy se velmi dobře osvědčilo. Dnešní ubohý stav není následek náboženské výchovy, ale buď nedostatek, nebo špatné způsoby náboženského vyučování. Nikoliv náboženství, ale rostoucí nevěra je příčinou všeobecného úpadku mravnosti. A mravnost zachráníme jenom účelnějším, důkladnějším a všestrannějším vyučováním náboženství a to slovem i příkladem. Když dům ukazuje povážlivé trhliny, stavitelé hledají toho příčinu v otřesených základech. Je chtějí podchyliti a upevniti, a potom teprve opraví trhliny na stěnách. Ale rozhodně nepomýšlejí na to, aby dům přenesli jinam, protože by se jim při tomto stěhování brzo rozpadl. Mravnost u všech národů a ve všech tisíciletích byla založena na náboženství. Nový, jiný a pevný základ nelze jí dáti. Pokusy takové všudy selhaly. A proto nezbývá, než starý, přirozený a nejbezpečnější její

*) Obširnější pojednání o neschopnosti biologie a sociologie založiti mravnost na pouhém vědeckém základě viz v mém spisku „Volná škola na soudu dějin“.

základ upevniti. Vraťte lidu, příkladem vyšších nevěreckých a požívačných kruhů svedenému náboženství, a vrátili jste mu klid, smysl pro povinnost, lásku k práci, a tím vrátí se mravnější doba a utěšenější časy.

Jenom naprosté, nezměnitelné pravdy, jakými jsou pravdy náboženské, dovedou posílit člověka, aby přemáhal své žádosti a vášně. Příkázání s hůry, s kouřícího Sinaje znějících, potřebuje člověk, aby byly mu ukazovatelem života. A jestli jsou jednotlivci, kteří těchto motivů pro svoji umravenost nepotřebují, je to proto, že důslednou a pečlivou intelektuální výchovou a vytrvalým studiem v nich ony vášně, abych tak řekl, neměly příležitost vyrůst a se rozbujnět. Jako fyzické orgány, kterých člověk neužíval, zakrní, tak i duševní vloh, ať dobré či zlé, slábnou, když někdo jich zanedbává. Domnívati se, že k vyššímu stupni mravní kultury časem může dospět všechno lidstvo bez náboženství, bylo by asi tolik, jako říci, že majáky postavené na břehu mořském v nebezpečných mělčinách nebo na úskalích jednou bude možno zrušiti, protože všichni plující dokonale ona nebezpečí poznají a za bouře i za noci dovedou bezpečně připlouti k pevnině bez oněch ukazovatelů cesty a význačných znamení. — —

Dalším důvodem pro školu laickou je různost náboženství a no i bezvěřekost mládeže, pro niž přece je potřebí najíti jinou, společnou základnu mravnosti. Děti různých vyznání lze tudíž společně vychovávat jen ve škole, která na žádné náboženské vyznání nebude bráti zřetele.

Na to díme: Je správně respektovati náboženské nebo beznáboženské vědomí rodičů. Občanská svoboda je stejně zaručena ať věřícím nebo bezvěrcům. Ale má-li býti škola výchovným, pomocným ústavem rodině, má v jejím duchu dítky vychovávat. Jediná logika z oné různosti světových názorů rodičů plyne: Různé školy; konfesijské a bezkonfesijské. Pro dítky věřících

výchovu náboženskou, pro dítky nevěrců laickou morálku. Ať je tu soutěž i na poli paedagogickém. A jsou-li horlité pro laickou morálku její výbornosti a svým vítězstvím tak jisti, nuž, ať věřícím nepřekážejí, aby svými konfesijními školami demonstrovali zaostalost své výchovné metody. Výsledky promluví lépe, než všechno theoretisování. — Dnes již není u nás potřebí dokazovati, že české dítě náleží do české školy, a německé do německé školy. To jsme si již vybojovali. Ale je potřeba nyní bojovati pro ten vychovatelský požadavek, že katolické dítě náleží do katolické, evangelické do evangelické školy atd. Každému své. Tato právní zásada musí nabýti vrchu i ve vychovatelství. —

Jiní proti náboženské škole namítají toto: Veřejné školy jsou vydržovány z peněz všech poplatníků. Proč by měli na konfesijní školy daněmi přispívati příslušníci jiných vyznání a nevěrci? Proto, ať si náboženské vyučování obstarají konfesse samy.

Odpovídáme takto: Podle statistického sčítání z roku 1921 je u nás 78·20 procent katolíků. Kdyby toto procento tvořilo jiné vyznání, evangelíci nebo židé, dovedli by uplatniti svůj nárok na školu podle svých požadavků, a nebrali by zřetele na menšiny. Princip majority by prosadili i ve školství. Ale my jsme daleci toho menšiny v tak závažných, nejvyšších právech svědomí znásilňovati.

Finanční náklad školství možno zajistiti jinak, než aby stát všecken nesl. Ať obce vydržují národní školy svým nákladem, ovšem za přispění státu. V Holandsku je tomu tak. Náklad nesou obce, a stát percentuelně na každé dítě, ať je ve státní či v soukromé konfessijní škole, přispívá stejným příplatkem. Tímto zařízením není žádná konfesse zkrácena. I školy bezvěrců, jichž je u nás 9·97 procent, došly by svých nároků.

Ostatně otázkou nákladu na školství není potřeba nám se zabývati. Když národ je v nebezpečí, že bude napaden svými nepřáteli, volají se občané do zbraně, k vojenské pohotovosti, a nikdo

se netáže, zda finanční břemena z toho vzešlá možno snést. Jde tu o svobodu národa. A když národu hrozí nebezpečí mravního rozkladu, který má příčinu v úpadku náboženského vědomí a v šíření se nevěreckého materialismu, je proti tomu duševnímu moru bojovati všemi prostředky, byť náklad na ně byl sebe větší. Zde nejde pouze o svobodu, ale o samo bytí celého národa.

Bez náboženství ještě žádný národ se neudržel, a jsou hrobaři národa, kdo podkopávají v něm úctu k náboženství a šíří nevěru Americký hluboký myslitel E m e r s o n praví: „Nemůže větší neštěstí dolehnouti na národ, nežli ztráta víry S ní upadá všechno. Dobrý duch opouští chrám, literatura a umění stávají se frivolními, věda je chladnou. Oko mládeže nevyjasňuje naděje v jiný, vyšší svět, a lidská společnost žije pouze pro ubohé malichernosti, bez vyšších cílů a tužeb“ Boj o školu, jak u nás se rozvířil, je boj víry s nevěrou a na nás je, abychom nedopustili, aby nevěra slavila vítězství.

Když v Německu otázka školy beznáboženské nebo náboženské měla být rozhodnuta rodiči, i ve střediskách radikálního socialismu, jako je Hamburg, Berlín, převážná většina rodičů hlasovala pro školu náboženskou. Ani rodiče socialističtí nechtěli, aby jejich děti rostly od počátku v nevěře, protože aspoň tušili, jakému nebezpečí mravnímu vysazen je člověk, v jehož duši je prázdnota nevěry. Mladí zločinci, prostopášníci, vrahové a sebevrahové nejvíce rekrutují se z kruhů nevěrců.

Za výchovu dětí jsou v první řadě zodpovědni rodiče. Nikoli parlament, poslanci, tato společnost lidí nejrůznějších názorů. Rodiče, bezprostřední vychovatelé dětí, mají podle přirozeného zákona pečovati o tělesný i duševní rozvoj svých dětí. A kde je povinnost, tam je i právo. Rodiče mají rozhodovati o duchu a směru školy. —

My usilujeme o školu náboženskou, státem vydržovanou, t. j. školu, v níž nejenom se učí náboženství, ale i kde všichni učitelé, téhož náboženského smýšlení, náboženskou výchovu mají na zřeteli; kde tedy týž duch víry vane školní světnicí při všech předmětech. Učitelstvu, pokud vystoupilo z katolické církve, ano ještě více, je prodchnuto fanatickým nepřátelstvím k náboženství vůbec, žádný katolík nemůže s dobrým svědomím svěriti své dítě k výchově. A byť zákon učiteli zakazoval dotýkati se nešetrně citů dítěte, tím děcko nikterak není chráněno. Nebo nevěrecký fanatismus učitelů najde si tolik cest k duši věřícího dítěte, aby otrásl jeho věrou, že žádným zákonem ve skutečnosti tomu zabrániti nelze.

Laická škola je dítko proticírkevní, nevěrecké revoluce. Škola, která byla založena a dlouho řízena církví, v níž vanul duch zbožnosti, úcty k rodičům, k autoritě církevní i státní, má býti zrušena, a má ustoupiti pochybnému experimentu s občanskou výchovou. A snad celé generace mají se státi obětí tohoto pokusu. Jsou si zastánci této školy vědomi nesmírné zodpovědnosti do budoucna, kterou na sebe bérou svým horlením proti náboženské výchově ve škole? Uvádím slova dvou předních vychovatelů německých, prof. Reina z Jeny, a známého dra. Fr. Förstera v Curychu.

Prof. Rein praví: „Škola, která chce býti výchovným a nikoli jen výučným ústavem, nemůže postrádati náboženského vyučování. V něm spočívá těžiště jednotného světového názoru a životosprávy. Kdo chce tohoto základu s lehkou myslí se vzdáti, ten s výchovou mládeže vážně to nemyslí... Až dosud vždy se osvědčilo, že zkouškám, pokušením a nebezpečím, která hmotná kultura jakmile dostoupila určitého vrcholu, národům s sebou přináší. pozemský idealismus, vzdělání a věda, státní duch a státobčanské smýšlení samo o sobě nedovede čeliti, a vůbec žádná jiná síla a moc,

nežli opravdová a živoucí zbožnost“. (Rein, Religion und Schule.)

A. Förster, tento klasický svědek pro potřebu náboženské výchovy, který sám byl dlouho zastáncem beznáboženské výchovy a laické školy, ale obsáhlými studii a vlastní zkušeností dospěl k názoru, že náboženství jest nepostradatelným základem výchovy, píše: „Na základě všech svých bádání, své paedagogické zkušenosti a svého osobního přesvědčení jsem rozhodný stoupenec křesťanské konfessijsní školy. A je to vždycky vracející se refrain mé knihy: „Škola a charakter“, že škola má naprosto potřebí náboženského základu, „a to nikoli jenom jako ústupku církvi, ale aby svému vlastnímu intelektuálnímu, mravně-výchovnému a kázeňskému úkolu mohla dostáti . . .“ (Förster, Christentum und Paedagogik. Str 15.)

Potřeba nábožensko-mravního základu ve výchování.

Velký ruský spisovatel, kdysi s chloubou nazývaný třináctým apoštolem, Lev Nikolajevič Tolstoj, ve svém posledním románě „Vzkříšení“ líčí ruského inteligenta Njechludova, který se vší energií vrhá se na vědu, aby mu odpověděla na otázky, jež víří jeho neklidným nitrem. A poznává, že mu na mnohé otázky odpovídá jenom částečně; ba k některým a to nejhlavnějším vůbec mlčí. Je pln nevole, že právě na onu jednoduchou a přece základní otázku: „Proč žijí, jaký je cíl a smysl mého života“, věda naprosto je němou. I obrací se nyní k náboženství, které jediné mu luští onu věčnou záhadu života, jež skryta je v otázce, kterou napsali staří národové pod sochu veliké sfingy: „Quam ad causam sumus? Proč tu jsme?“

V tomto Njechludovi líčí vlastně Tolstoj valnou část svého vlastního života. I Tolstoj v mladistvém zápalu vrhl se na vědu, hledaje v ní smysl života. Doufal, že ona odhalí jemu všechnu pravdu a nedopustí, aby dále zmítal se všelikými pochybnostmi. Že ona vyplní prázdnotu jeho mysli. Ale marně. I obrátil se, vida onen klid a spokojenost prostých věřících a mužíků, k studiu náboženství, a radostně prohlásil, že ono má jasnou

a uspokojující odpověď na otázku po smyslu života. Tolstoj, bloudící poutník 19. století, mohl říci s bloudícím a neklidým velikým poutníkem 4. století, Augustinem: „Inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te, Deus. Neklidné je srdce naše, dokavad nespočine v tobě, Bože.“

Tolstoji člověk bez náboženství, který si neuvědomuje svůj poměr k vesmíru a k Bohu, je někým tak nemožným, jako člověk bez srdce. A počínání toho, kdo chce založiti výchovu a mravnost lidstva bez náboženství přirovnává k člověku, který neznaje hudby, chce řídit orchestr. Nějakou chvíli orchestr pod jeho taktovkou hraje, poněvadž jeho předchůdci s orchestrem skladbu pečlivě nacvičili a tak hudebníci dobře hrají ještě pod vlivem zvyku. Ale za krátký čas sbor se rozejde. Je konec.

V onom kritickém obratu, kdy náš národ, ten veliký sbor uvědomělých i prostých, sbor různých vrstev a tříd, má dostati nového kapelníka, právě žijeme. Neúmornou pílí a svědomitostí dřívějších vychovatelů národu v duši českého člověka položen byl hluboký, vroucí, řekl bych skoro nerozborný náboženský základ. Založen mravní fond, živý cit pro pravdu, právo a spravedlnost, jakou se vyznamenával onen národ, který dnes s vlastneckou hrdostí zve se národem Husovým, národem Božích bojovníků, t. j. zápasníků za statky duchovní a nikoli za statky hmotné. A nyní nastává chvíle, kdy tato tradice má býti přetržena. Mirulost má svoji epochu skoncovati; má nastati doba nová. „Nyní teprve končí středověk,“ často slýcháme mluvit. A počátek nové doby má se projevit tím, že náboženská, konfesijská výchova má býti ze škol odstraněna; škole má se dáti výhradně základ vědecký. Jsme na přelomu dějin národní výchovy. Pro naše školství nastala důležitá chvíle. —

A nyní je otázka: Máme v novou epochu své samostatnosti vejíti s onou tradicí svých předků;

máme přenést v ni starou, spolehlivou. věky osvědčenou mravní výchovu na základě náboženském, nebo máme začít novým experimentem? Máme začít s nějakou mělkou, nejasnou a nepropracovanou „státobčanskou výchovou“? Má náš národ prodělati novou, dlouhou Odysseu, nežli stane zas v zaslíbené zemi svých zbožných a povahou tak pevných a nepoddajných předků? Anebo má s tím, co ve své duši od nich přijal, co jako nejspolehlivější dědictví dříve nosil, dále hospodařiti, na jich tradici navázati a tak budovati svůj pokrok, svoji mravnost a vzdělanost na oněch základech, které oni vyhloubili? —

Je otázka: Možno spolehlivě a pevně mravný život mládeže založiti bez náboženství? Bez ideálů víry a vyšších ideí?

Nechci se rozplývati v theoretických úvahách, a tonouti v ideologii, kde frasemí konečně vše jde dokázati právě tak, jako vše vyvrátiti. Platí tu slova básníkovy: „Lehce vedle sebe bydlí různé myšlenky; ale tvrdě v životě na sebe narážejí činy.“ (Schiller.) Budu mluvit na příkladech. —

Už staří historikové a filosofové jasně postřehli, že národové dostupovali své kulturní a mravní výše vždy stejným krokem s rozvojem náboženství. Že náboženství bylo oním vnitřním ohněm, morální vzpruhou a silou, která je vedla k výšinám slávy; a jakmile onen plamen víry v nich pohasínal, národ kulturně klesal. Připomínám slova největšího dějepisce a řekl bych kritického filosofa římského Tacita, který vzpomínaje dávných římských předků, vypočítává jich občanské ctnosti a dí: Římané byli pracovití, střídlní, šetrní, spravedliví, ve svých slibech věrní, v manželství čistí atd. A když vzdal dávným předkům všechnu svoji chválu, bolně povzdechl dokládaje: „Haec autem evenere ante doctrinam deos contemnentem.“ Takými byli, dokavád se nešířilo učení, jež pohrdá bohy.

Připomínám též známý výrok G ö t h ů v : „Všechny doby, v nichž vládne víra ať v kterékoli podobě, jsou skvoucí, srdce povznášející a úrodné pro svět současný i příští. A proti tomu všechny doby, v nichž slaví nevěra, ať již v kterékoli podobě, své žalostné vítězství, a byť i na okamžik mohly se honositi zdánlivým pokrokem, zmizí před budoucím světem, poněvadž nikdo se nebude namáhat poznati, co bylo neplodné.“

Je pozoruhodno, že universální duch G ö t h ů v velmi jasně z celé historie různých národů rozpoznal, že doby, kdy šířila se nevěra, byly i d e o v ě neplodnými. Časy nevěrecké mravní statky, občanské ctnosti vždy jenom ničily a bořily, ale nikdy nerozmnožovaly a neposilovaly. V dobách nevěry může intelektuální, esthetická a zevnější kultura, jevíci se rozmachem umění, věd, techniky, na čas dostoupiti vysokého stupně. Ale jestli s touto vnější a rozumovou kulturou i mravní kultura, jevíci se vzrůstem ctností, nezachovala stejný krok, pak národ ocitl se na nakloněné ploše. Staví novou babylonskou věž, svými rozměry snad velikolepou, svoji architektonikou obdivu hodnou, uměním skvostně vyzdobenou, ale rostoucí jen k novému pádu, dozrávající k ssutinám.

Morální síla to je, která dává národům záruku trvání a vzrůstu, a kromě ní nic jiného. Jenom idealismus, prýstící z věčně živých pramenů náboženství, z těch tajuplných vod očistných, léčících a posilujících, je znamením pravého pokroku. A proto, že všichni chceme a po tom toužíme, aby vyšší duchovní život proudil naším osvozeným národem, aby znovu na výsluní svobody jeho duševní schopnosti se rozvíjely v plné síle a plné záři, proto horlíme a zápasíme za tu zásadu, aby naše mládež, nositelka budoucnosti, byla vychovávána v bázni Boží, ve víře a zásadách, které božský učitel národů lidstvu odkázal.

Filosofie dějin, která hledá ony neviditelné myšlenkové a ideové proudy, jež nesou vnější život ná-

rodů, mluví jasně a vždy stejně: Náboženství stálo u kolébky národů; v teple víry národové rostli. Nevěrecká filosofie kopala národům vždy jenom hroby. A tak, když my zastáváme a hájíme tu nezvratnou pravdu, že mládež má být vychovávána mravně-nábožensky, nečiníme to z nějakého „klerikalismu“, z nějakého přání, aby středověk se svými privilegii stavů a vládnoucích tříd se vrátil, ale z pevné víry a poctivého přesvědčení, potvrzené historií všech dřívějších mrtvých národů, že jenom náboženství je onou solí země, která chrání národy před úpadkem a mravní hnilobou. Horoucí láska k národu, úcta k jeho náboženské tradici to je, která z nás činí ony „zpátečníky“, kteří volají: „Zpět“, když oni pokrokoví chvátají po cestách osudných jež vedou dřív či později v morální propasti — —

Mládež má nyní být vychovávána na základě vědy. V tom jest pouze část pravdy. Jistě, že všichni souhlasíme v tom, že mluvnicki, přírodopisu, počtům, zeměpisu, dějepisu a jiným toho rázu předmětům sluší učit na základě vědeckém. Ale věda skytá jenom vědomosti, ale nikoli nadšení, povzbuzení, sílu a inspiraci pro život. Je dávají jenom ideály víry. Byl to slavný historik vlašský, Villari, který napsal: „Život náš nutně žádá, aby před ním hořelo věčné světlo ideálu, jemuž chce být zasvěcen, neboť od tohoto ideálu získává svoji cenu a povýšenost. Bez náboženství však nedal se nikdy trvale vštípití ve svědomí národů. Křesťanský oheň lásky, jenž nežádá pochvaly jiných, neboť ji nalézá v sobě samé, nemusí vyčkávatí velikých příležitostí a slavnostních okamžiků, ale projevuje se u každého na každém místě, v každém čase, v každé hodině života.“

Věda mně nikdy nepoví, proč mám být milosrdný, shovívavý, laskavý. Ba naopak, chladný rozum mne učí, že „můj bližní“ často má více

odpuzujících vlastností než přitahujících. Onen nevděk, špatnost, podvodnost, zlomyslnost, s kterou se tak často setkávám, mně vlastně našeptávají, abych staral se jen o sebe a nechal všeho snění o lásce k bližnímu. Humanita ovšem snaží se ve jménu lidskosti a rovnocennosti připoutati člověka k člověku. Chce nahraditi příkázání Boží příkázáními lidskými. Ale je podivno, že od té chvíle, co odpoutala člověka od Boha, odpoutala jej také od spolučlověka. Musím viděti v člověku něco jiného, než konglomerát pudů, sobectví a špatnosti, abych jej mohl milovati. Musím v něm viděti obraz Boží, bratra Kristova dle oněch sladkých slov Páně: „Cožkoli jste učinili jednomu z nejmenších bratří mých, mně jste učinili,“ a teprve když tímto příkázáním víry jest prohráto mé srdce, jsem schopen milovati bližního, jemu se obětovati, býti opravdu humaním. Bez této vyšší inspirace člověk k humanitě se nevychová.

To vystihl velmi dobře Hermann Bah⁹ří který po dlouhém bloudění stanul celou svojí duší v katolické církvi, když napsal: „Teprve když v Bohu zakotví, je člověk s to býti celým člověkem se všemi svými vznešenými dary. Z křesťanů dělati lidi, to si osobovala vtipkující doba. Ale výsledek v této válce projevil se hrozně — ztrátou vší lidskosti. Musíme nejprve zase státi se křesťany, abychom byli lidmi. Od víry jde cesta k humanitě“. (Vernunft und Wissenschaft.) Kdo si myslí, že hlásaním humanity učiní lidi mravnějšími a ušlechtilejšími, podobá se snilkovi, který věří, že hrou na flétnu zastaví rozbouřenou vodu, jež protrhly hráze. Věřící v kouzlo svého hesla, že jím zkrotí lidské vášně a zlobu, jako bájeslovný Orteus krotil hudbou šelmy a běsy.

V celém pedagogickém světě je známo jméno dra. Bedřicha Viléma Förstra, profesora filosofie a pedagogiky, nyní v Curychu. Byl kdysi

generálním sekretářem „Společnosti pro mravní výchovu mládeže v Německu.“ Neúnavně propagoval její zásady a její snahu založiti mravnost na základě vědeckém, t. j. mimo náboženství. Jeho „Jugendlehre,“ sbírka mravních úvah a příkladů, je všechna tak napsána. Ale již v ní Förster doznává, že jeho chovancům, vychovávaným na základě přirozené, beznáboženské mravouky, ve chvílích pokušení nedostávalo se pevné opory a páteře. Scházela jim síla a podpora víry. Tyto zkušenosti vedly Förstera k studiu o výchovné ceně náboženství a shledal, že jen náboženství dává pevný a nepostrádatelný základ mravní výchově.

A nyní není Försterova spisu — znám je všechny — v němž by nezdůrazňoval potřebu náboženské výchovy. „Náboženství je původní řečí člověka,“ volá s důrazem. A jinde upřímně prohlašuje: „Křesťanská víra nežádá od nás pražádné oběti našeho rozumu, ale obět naší pýchy.“ Není a nechce býti bohoslovcem, proto leckde jeho výklad Písma sv. a výroků Páně je v povážlivém rozporu s naší katolickou věroukou; ale se stanoviska psychologického prokázal křesťanské, náboženské paedagogice neocenitelné služby. Ukázal, jak duše volá po náboženském zdůvodnění mravnosti a jak každá výchova jiná je vratká, nespolehlivá, jakmile se chce obejít bez náboženských základů a motivů. —

Tento moderní vychovatel čím déle působí, tím více se zahloubává do výroků Kristových a ukazuje, že jenom křesťanská výchova může nás zachrániti před hrozící mravní katastrofou. A kdo čte a zamyslí se nad Försterovými úvahami o významu a smyslu slov Nového zákona, ten snad teprve z nich pozná, jak hluboký, všeobecný a dalekosáhlý význam mají slova Kristova: „Já jsem cesta, pravda a ži-

vot.“ Jak úzce učení Kristovo souvisí s ušlechtilým a užitečným životem. Jak jedině v něm je pravý chléb života, co zatím jiná hesla vychovatelská jsou plané fráse, mýdlové bubliny, hrající duhovými barvami, bavící naivní oči, ale bez jádra a síly; jak všechny návrhy o založení mravouky na základě humanity, sociologie, přírodních věd jsou bezkrevné, skutečného života daleké a naprosto přehlízející. Jak velkých myšlének a podnětů člověk potřebuje, aby vedl život opravdu hodný člověka.

Mezi českými učiteli je to prof. Mareš, který celým svým jménem postavil se proti nynějšímu módnímu názoru, že školní výchova charakteru je možná na základě vědy. On pokládá tyto názory za známku vědeckého nedovzdělání. Práví: „Žádná věda nikdy nenahradí náboženství... Možno očekávat, že věda odpoví na otázku, žijí-li na Marsu rozumné bytosti, a že najde cestu, jak se s nimi dorozumět. Ale na otázky, jaký smysl a účel má život lidský, proč máme bližního milovat jako sebe a dobře činiti nepřítelům, na takové otázky není vůbec vědecké odpovědi. Rozum stočí tu odpověď vždy na sobectví, poněvadž je určen sloužit životu jednotlivce; dá vždy odpověď zkřivenou. Není vůbec schopen dokázat jednotlivci, že jest povinen a mravně zavázán sloužiti, ani i obětovat se blahu lidstva vůbec, poněvadž se to přiči povaze a učení rozumu. Mravnosti nelze žádným rozumem dokázat.“ (O náboženství, o věrách a církvích.) — —

Oč každému vychovateli v jeho povolání jde, je výchova charakteru, to jest vypěstiti mladého člověka tak, aby snažil se a uvykl jednati dle pevných a šlechtitných zásad. Přijdou doby, kdy nebudeme měřiti člověka dle toho, kolik ví a umí, ale dle toho, jak žije a co dělá. A proto vrcholem umění vychovatelského je vštípit žákovi mravní zásady tak, aby dle nich snažil se vždy jednati. Ale zásady

mravnostní určovalo vždy náboženství a nikoli věda. A ono je nejen chladně hlásalo asi tak, jako se Sinaje za hřímání a blesků národ israelský naslouchal slovům dekalogu, ono též člověka inspiruje, dodává mu síly, vlévá nadšení, aby ona mravní přikázání rád plnil. Kolik malomyslnosti odnímá člověku modlitba, jak jej uklidňuje ve chvílích nespokojenosti, jak vrací pokoj a mír svědomí řádně vykonaná zpověď, jaké povýšené chvíle prožívá křesťan, přistupující k stolu Páně, kolik povznášejících myšlenek proudí myslí i srdcem při mši sv., ví každý, kdo těchto posvátných úkonů se účastňuje. A je to psychologický, na vlastní zkušenosti založený fakt, který vede každého, náboženského založeného učitele k tomu, aby i žáka k těmto posvátným úkonům naváděl.

Právě tato vnitřní zkušenost a pozorování jiných vyvolaly nový filosoficko-náboženský směr, t. zv. pragmatismus, hlásaný americkým filosofem Jamesem, který praví: „Já nebádám o původu náboženských pravd, ale proto je přijímám, že mne blaží, sílí, povznášejí. Jejich prospěšnost je důvodem, abych se jich chopil a v ně věřil.“ To ovšem není křesťanský názor na víru, ale je v něm mnoho zdravé americké praktičnosti.

A již z toho hlediska, aby mládež vedl k těmto zdrojům vnitřního klidu a síly, aby jí opatřil a vybrojil vším, co v životě jí bude nejvýš prospěšným, potěšujícím a povznášejícím, je povinností svědomitého vychovatele, aby založil výchovu na základě náboženském. —

A k tomu, aby budoucí dospělý člověk znal cenu a smysl života, aby hned od počátku v něm byl pěstován charakter, je potřebí, aby od mládí byl vychováván nábožensky. Náboženství, jež mu odhaluje smysl života a udává pravidla jednání, musí státi jako veliký, nerozborný

ukazovatel cesty hned na počátku jeho životní dráhy a nikoli na jejím konci. Ani národ ani jednotlivci nemají si dovoliti ono dlouholeté a snad valnou většinu života vyplňující těkání po různých filosofických systemech, aby teprve na konci života poznali jeho smysl a cenu a vrátili se zase k víře svých mladých let. To mohli si dovoliti jenom lidé výjimeční, jako: Tolstoj, Bahr, Jørgensen, anglický myslitel Carlyle. který ve svém životopise, nazvaném: „Sartor resartus — Krejčí, který sebe sama spravil“, prohlásil: „Teprve když jsem se vrátil k Bohu, stal jsem se zase člověkem!“

My, kteří stojíme na křesťanském názoru světovém a životním, chceme vychovávatí hned od počátku v mládeži celé lidi. Hlásíme a hájíme zásadu, že k řádné výchově člověka je potřebí náboženství jako základu. Že trvalou, pokušení zdolávající mravnost lze jenom založiti na základě náboženství, poněvadž jediné v něm jsou kořeny mravnosti a dle přiléhavého srovnání Tolstojova počínání těch, kteří chtějí mravouku oddělití od náboženství, podobá se jednání dětí, které chtějí přesadití květinu: květina se jim líbí, ale nikoli kořeny. I uříznou květinu a domnívají se, že bez kořenů poroste dále. — —

V nynější době hájiti potřebu náboženské výchovy mládeže, a jíti proti proudu, který je pozitivnímu náboženství krajně nepřátelský, není vděčné, ani modní, a vyžaduje mnoho osobní statečnosti a vytrvalosti. Se všech stran valí se útoky proti nám. Jenom silní odolají, jako při povodni vše, co je slabé a mělké, bývá strženo v kalné proudy, a jenom silné stromy hlubokých a zdravých kořenů přečkají nápor vod. Ale my chceme proudům vzdorovati v pevném přesvědčení, že vychovávající v duchu náboženském, prokazujeme státu a národu i každé té útlé duši dětské nejlepší službu.